

Любов Райська

МОВА ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ЕЛЛАНА-БЛАКИТНОГО

Не можна однозначно сприймати поезію Василя Еллана-Блакитного (Василя Михайловича Елланського), який був "сильною, впливовою постаттю" (М. Зеров) на

літературному небосхилі України 20-х рр. Вихованець Чернігівського духовного училища, а потім – духовної семінарії, В. Еллан-Блакитний відіграв значну роль в історії України як політичний діяч, поет, редактор і публіцист. Він син своєї епохи – складної і драматичної. "Василь Блакитний, – писав Борис Антоненко-Давидович, – належить уже історії; це тріпотлива сторінка її буремних років, цілий комплекс подій, думок і почуттів; по ньому й про нього лишилися книжки, а в моїй уяві зберігся тільки образ натхненного мрійника... Русяве волосся, високе чоло, блакитні замріяні очі й цей у незнану далечінь погляд, – мені здавалося, мало пасували до чорної шкуратянки, нагана й портфеля, цих зовнішніх атрибутів комісара часів воєнного комунізму" ¹. Мрійність, ніжність душі Еллана-Блакитного відчувається в його поезії, навіть у бойових закличках і маршах інколи пробивається раптово "ніжний замріяний смуток" (Б. Антоненко-Давидович).

*Хтось вночі заломить у смертельній тузі руки.
Наче хвиля, защемить печаль,
Жалобні Шопена звуки
Розіллє ридуючи рояль.
"Повстання"*

Печальна ніжність бринить у словесних образах: метафорах "защемить печаль", "жалобні Шопена звуки розіллє ридуючи рояль", у фразеологізмі "заломити руки", епітеті "смертельна туга", порівнянні "наче хвиля".

Мотиви болісних шукань, боротьби між зневірою і надією, зіткнення суперечливих станів душі – характерні риси поезії Еллана. Своєрідний драматизм, навіть якийсь трагізм безвиході, часом відчувається у його творах.

*Хай загине
І пам'ять ніжних на землі.
Нам треба нервів, наче з дроту.
Бажань, як залізобетон,
Нам треба буряного льоту, –
Грими ж, фанфар мідяний тон!
Десь там самотня віоліна
Тужливо журиться в імлі...
Не зупиняйтесь! Хай загине!
Йдемо! Під марші. По землі.
"Після Крейцерової сонати"*

Нерви – "наче з дроту", бажання – "як залізобетон", "фанфар мідяний тон"... І тут же "самотня віоліна тужливо журиться в імлі". І лаконічні накази, скоріше самому собі: "не зупиняйтесь!", "йдемо!", вб'ємо в собі ніжність! Розірваність фраз (парцельовані конструкції) підкреслює рішучість наміру спалити всі мости за собою, "відрізати" себе від того, що тривожить: "Йдемо! Під марші. По землі."

А чи можна вбити в собі ніжність? Одним-єдиним метафоричним реченням про самотню віоліну, яка "тужливо журиться в імлі", автор, здається, сказав усе про власні переживання, драму свого серця. Мабуть, поєднання "залізобетону" і ніжності вимагає неймовірних зусиль. Недаремно у вірші "Канонада" субстантивованим прикметником "залізні" названо когось "холодного", "недоброго".

*Я – буду спокійний.
(Залізні - знайте!)
Вигадали війни, –
Вмирайте!*

Яка відшліфована строфа! Жодного зайвого слова.

*Глухо охнули гармати.
Місто злякане, – мовчиш? –
Не минути болю-страсти...
Блискавки – як ніж.*

Багата художня палітра (метафора "охнули гармати", звертання-метонімія "місто злякане, – мовчиш?"; образи "болю-страсти" і "блискавки – як ніж") відтворює мото-рошну картину канонади. Яскраві зорово-слухові асоціації ніби переносять читача на "чорні вулиці" міста.

*Залізний чітко бумкав і бумкав.
Брав безнастанно ту ж саму поту.
А в голові – єдина думка
Обливалася краплями поту.
Сюди це.
Влучить.
Смерть це. –
Обривалося з кручі
І падало зомліле серце.*

Метафори "єдина думка обливалася краплями поту", "обривалося з кручі і падало зомліле серце" передають напівнепритомний стан людини.

Суворі епоха революції асоціюється в Еллана-Блакитного зі звуками канонади, з бурунами й громами, з гострим ножом гільйотини, з блискавкою-ударом у сплетінні з червоно-бунтівливим морем, з образами "юно-сонця травня" і червоних зір.

*Ударом зрушив комунар
Бетонно-світові підпори.
І над розвіяністю хмар –
Червоні зорі...
Зорі.
"Червоні зорі"*

Метафоричне використання кольорів у поезії Еллана створює драматичну гаму барв. Зіткнення кольорів чорного й сивого з білим і червоним тощо символізує напружений поєдинок двох світів ("сивий морок звис над сонним містом", "білий ранок опалево плакав", "і серця тривога стисла в чорних лапах", "сніг лягав (так м'яко-м'яко танув...) на заціплений в руках наган, на червоно-чорну рану", "кров горить на наших прапорах, наша кров").

Надзвичайно ефектні зразки метафоричного слововживання у віршах поета! "Удари молота і серця", "вогнем гартований хорал" (хорал – церковний багатоголосий хоролий спів), "спека жертв і перемог"; "криваві квіти – прапори, червоно-бунтівливе море"; "червоні плями листу осіннього – криваві рани на сірих вулицях"; "стиснем слова в кулак, в набій слова вженем"; "червоні нерви оголила земля"; "гупає – дзвонить тисячопудовий молот з серпом і м'язами в братерській злуці"; ранкові дощинки, поєднуючись з барвами землі, нагадують сльозинки опалу (опал – прозорий скловидний камінь різного забарвлення).

Дослідники творчості В. Еллана-Блакитного відзначають лозунговість, "програмильність", "ударність", вольовий пафос його поезії², динаміку мови, рвучкий і вибуховий ритм, епіграматичну економність виразу³. Одна В. Блакитний умів укладати у свої "лозунгові", декларативні вірші "глибокі й щирі емоції переконаної людини" (Л. Новиченко), у серце якої вдираються болісні перебої, які поступаються місцем революційній романтиці.

*Удари молота і серця –
І перебої... і провал...
Але ізнову розіллється
Вогнем гартований хорал...
"Удари молота"*

Сенс життя поет бачить у викрешуванні іскор, які запалюють мільярди "ми" (субстантивований займенник "ми" і синекдоха "мільйон підпирає нас" посилюють образність мови). Він закликає йти вперед (вірш "Вперед"), здобути "ключі від життя" (метафоричний образ щастя).

*Ні слова про спокій! Ні звуку про втому!
Вмремо, – а здобудем ключі від життя.*

Генетивні речення – "Ні слова про спокій! Ні звуку про втому!", що стали афоризмами, підкреслюють рішучість "суворого романтика дії (І. Дзюба).

Поет рвав своє серце на часточки в ім'я життя і прагнув, щоб його вірші знайшли відгук у серцях читачів. Нерозуміння – найстрашніше для нього.

*Серце на часточки кришиш –
Людям новітнє причастя...
Чи ж хто зомліє від щастя,
Прочитавши те, що ти пишеш?...
"Поет"*

Метафоричний вислів "серце на часточки кришиш" передає бездонну глибину переживань автора.

Дисонанси настрою в поезії В. Еллана-Блакитного – це відгомін тієї драматичної доби, в яку жив митець.

*Тупого болю не заглушиш
Розпачливим криком вночі.
Мовчи!...
Не руш!...
Слизькими обценьками будні
Здавили горлянку червоного свята.
Проклята
Камінна непробудність...
"Тупого болю..."*

Слизькі обценьки буднів, що здавлюють горло, проклята камінна непробудність... Це теж метафоричні прикмети епохи. А що хотів сказати поет віршем "Маніфестація"?

*І марсельєзна хвиля вилле –
Виплесне з грудей
Вино червоних божевіль:
Нема – тебе.
Людей...
Марш бадьорий.
Товаришу, в ногу!
Крок прискорим!
Прискорим!
Дорогу!*

Метафора "вино червоних божевіль", напевне, не потребує пояснень. А в парцельованій конструкції "Нема – тебе. Людей..." (заперечно-безособові генетивні речення) криється недомовленість. Прихований смисл вбачається і в наступних метафоричних рядках:

*Але хай хто посміє промовить
Проти влади твоєї два слова, –
Все розтрощить могутній удар.
Вище чоло тримай, пролетар!
"Весняні вибрики"*

А потім – знову сонячні тони в поезії В. Блакитного. Сходить сонце ("Ранок"), і "ще один бадьорий день приходить – день життя, роботи, боротьби, зціплених зубів, напружених м'язів, ароматів диму, поту і квіток" (майже кожен вислів – метафоричний). Що принесе цей день? Радість? "Чи закутає вогким серпанком смутку, залоскоче терпкою печалю, защемить бажанням нездійснимим?... " – "Все одно – він наш, цей день бадьорий..." Поет зустрічає його "радісно і просто":

*Ясним поглядом очей у очі прямо
І гучним, бадьорим криком – співом:
Го-го-го... Приходьте,
Повоюймо!*

В. Еллан-Блакитний любив життя в усіх його проявах. Не випадково і псевдонім він вибрав "Блакитний", що символізує блакить неба. Ще на початку творчої діяльності колоритними метафорами висловив Василь Еллан свою любов:

*В житті горю... Життя люблю –
І лоскіт сміху, й терпкі сльози,
І кожну радощинку н'ю,
Як сонце н'є ранкові роси.
"В житті горю..."*

І як би не називали Василя Еллана-Блакитного – імпресіоністом, есером, боротьбистом чи комунаром, – він передусім був Людиною, яка, можливо, й помилялася, але діяла і творила в ім'я "Будучини" України і Україні віддала і перший свій подих, і "подих останній".

¹ Антоненко-Давидович Борис. Ударом зрушив комунар // Ні слова про спокій! – К.: Дніпро, 1965. – С. 76.

² Новиченко Л. Поезія революційного горіння // Дніпро. – 1984. – № 1. – С. 126.

³ Дзюба І. Вогнем гартований хорал // Україна. – 1989. – № 2. – С. 4.

Олександр Коваленко

НОВІ ВІДОМОСТІ ДО БІОГРАФІЇ БОРИСА ЛУГОВСЬКОГО

З-поміж вихованців Чернігівської вищої педагогічної школи 20-рр. помітне місце належить незаслужено призабутому етнологу і фольклористу Борису Львовичу Луговському. Його почасті неопублікований доробок тільки зараз зацікавив фахівців, а життєпис донедавна являв собою мало не суцільну "білу пляму".¹ Енциклопедична за